

4 pav. Vyro kapas perkasoje 2 iš P. D. Antropikaitės nuotr.
Fig. 4. The male grave in trench 2, as seen from the S.

Dėl šios priežasties jie nebuvo toliau tiriami. Fiksuotų kapų 1–2 aplinkoje taip pat pasitaikė pavienių žmonių kaulų iš suardytų kapų. Šių rasta ir virš kapų horizonto buvusiame 60–80 cm storio supiltinio smėlio sluoksnyje su XIX a. keramikos ir rausvų plytų fragmentais. Tikėtina, jog sluoksnis buvo suformuotas XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje statant dabartinę bažnyčią. Iki tol čia buvusios XVII–XVIII a. kapinės, kurios dalinai apardytos minėtos bažnyčios statybų metu. Šioms kapinėms turėtų priklausyti už dabartinio šventoriaus tvoros – Š pusėje – XVII a. palaidojimai, aptikti 2012 m. žvalgomųjų tyrimų metu.

Troškūnai Church of the Holy Trinity and the Bernardine monastery building complex

In 2013, two trenches (a total of 21.3 m^2) were excavated in the churchyard on the grounds of the Troškūnai Church of the Holy Trinity and the Bernardine monastery building complex. In trench 1 near the foundation of the church's N façade, the grave of a 25–35 year–old man (Fig. 1) with grave goods: two small bronze crosses, was discovered (Figs. 3, 4). In trench 2, near the foundation of the church's S façade, the grave of a male of similar age without grave goods was unearthed (Fig. 2). Traces of another two graves were recorded to the E of it. Above the grave horizon was a 60–80 cm thick sand layer with fragments of 19th-century pottery and bricks as well as isolated human bones from destroyed graves. It is likely that the layer was formed during the construction of the still extant church in the late 18th – early 19th centuries. The 17th–18th-centuries cemetery that had existed there up until then was partially damaged during the church's construction.

Darius Kontrimas

Žemaičių Kalvarijos vienuolynas

2013 m. pagal Motiejaus Valančiaus skvero įrengimo projektą Žemaičių Kalvarijoje, Gluosnių alėjoje 1, skverelio ŠV dalyje buvo numatyta įrengti naujus laiptus ir neįgaliųjų pandusą bei

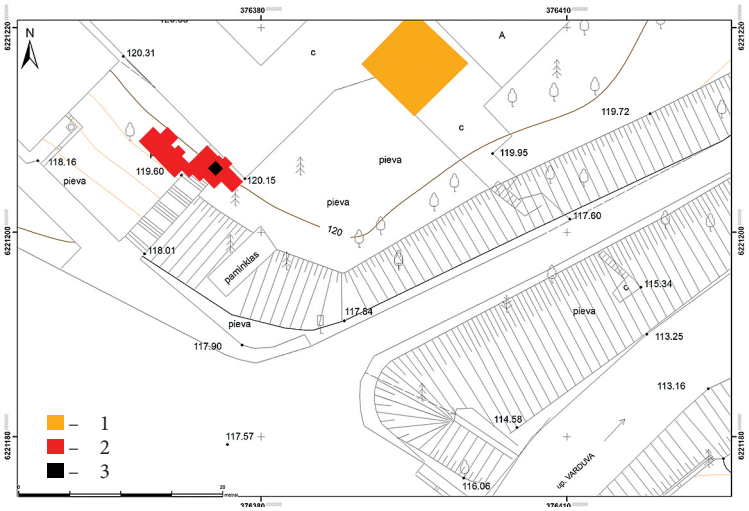
paminklą Motiejui Valančiui. Suprojektuotų darbų vieta patenka į Žemaičių Kalvarijos vienuolyno (UK 30346) ir Žemaičių Kalvarijos kapinyno II (UK 30345) vietą, todėl prieš pradedant suprojektuotus darbus atlikti žvalgomieji tyrimai.

Istoriniai duomenys apie senąjį Žemaičių Kalvarijos vienuolyną yra gana skurdūs, sietini su pirmosiomis bažnyčiomis. Katalikų bažnyčiai nepalankiausiu laikotarpiu, XVI a. II pusėje, Žemaičių vyskupai apsistodavo Gardų dvare, naudodavosi miestelio pajamomis. Kada tiksliai Garduose atsirado pirmoji koplyčia ar bažnyčia, pasakyti sunku. Bažnyčios istorija literatūroje dažniausiai pradedama 1593 m. – tais metais Raseinių žemės teismo aktuose įrašyta Šv. Jono bažnyčia Garduose, Viešvėnų valsčiuje. M. Valančius „Žemaičių vyskupystėje“ rašė, kad nežinoma, kas Garduose pastatęs Šv. Jono Krikštytojo bažnyčią, tačiau teigia, kad Gardų koplyčią pastatęs vyskupas Stanislovas Kiška (1618–1626 m.). Manoma, kad M. Giedraičio laikais dar egzistavusi bažnyčia XVII a. pradžioje dėl nežinomų priežasčių buvo apleista. M. Valančius, remdamasis 1636 m. Žemaičių vyskupijos sinodo medžiaga, teigia, kad 1636 m. Gardų bažnyčia jau buvo parapinė, o dar 1622 m. bažnyčia stovėjusi Šv. Jono kalno (piliakalnio) teritorijoje. XVII a. gyvenvietė buvo išsidėsčiusi Varduvos upės dešiniajame krante bei plėtėsi šiek tiek link Varduvos ir Pagardenio upelių santakos PV dalyje. Santakos ŠV dalį užėmė vyskupo dvaro sodyba.

Istoriografijoje vyrauja dvi vienuolyno įsteigimo datos – 1637 arba 1642 m. Pirmuoju atveju teigiama, kad vyskupas J. Tiškevičius pirma įsteigė vienuolyną, o tik po to – Kalvarijos kompleksą. Antruoju teigiama, kad vienuolynas įsteigtas 1642 m., bet kartu užsimenama, kad domininkonai Garduose darbavęsi kur kas anksčiau, nei oficialiai patvirtinta vienuolyno fundacija. Vienuolių veiklą stipriai paveikė carinės valdžios represijos. 1825 m. buvo uždaryta domininkonų gimnazija, o 1889 m. carinė valdžia domininko-

1 pav. Ištirtų vietų situacijos planas. 1 – 2003 m. tirtas plotas; 2 – 2013 m. tirtas plotas; 3 – palaikų užkasimo vieta. D. Kontrimo brėž.

Fig. 1. Situation plan of the excavated areas. 1 – area excavated in 2003; 2 – area excavated in 2013; 3 – site of unearthed remains.

2 pav. Kapas 1 iš ŠV. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 2. Grave 1 as seen from the NW.

3 pav. Kapas 3 iš PR. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 3. Grave 3 as seen from the SE.

nus išvarė ir uždarė vienuolyną (prieš tai, 1842 m., vienuolynas degė).

2003 m. metais B. Dakaniui vykdant žvalgomuosius tyrimus prie Žemaičių Kalvarijos mokyklos buvo aptiktas antrasis kapinynas, kuriame fiksuota 12 kapų, orientuotų ŠV–PR kryptimi. Jie kaip ir tyrimų metu surinkti 80 dirbinių datuojami XVII–XVIII a. Kad šioje vietoje būta ir gyvenvietės, rodo kapų duobėse rastos lipdytų puodų šukės (*ATL 2003 metais*, V., 2004, p. 168–169). 2004 m. B. Dakanis Žemaičių Kalvarijos koplyčių aplinkoje, piliakalnio ir kapinyno (Žvizdro kalno) teritorijoje penkiose vietose atliko archeologinius tyrimus bei žvalgymus, kurių metu fiksuota XVI a. pabaigos – XVIII a. vienuolyno vieta bei čia buvusi ankstyvesnė senovės gyvenvietė. Surinkti skirtingo laikotarpio archeologiniai radiniai priskiriami piliakalnio egzistavimo laikotarpiui ir koplyčių remonto darbams (*ATL 2004 metais*, V., 2005, p. 175–178).

Žemaičių Kalvarijos kapinynas II ir vienuolyno vieta yra kairiajame Varduvos upės krante (apie 6 m aukščiau upės). 2013 m. atliktų tyrimų vieta yra kalvelės PV šlaite, jo viršutinėje dalyje, priešais mokyklos kiemą (1 pav.) (16 m į PV nuo 2003 m. tyrimų vietos). XX a. pradžioje darytoje nuotraukoje matyti, kad tuo metu šlaitas buvo kiek žemesnis, o dabar čia augančių medžių tuo metu dar nebuvo.

Žvalgomųjų tyrimų metu Žemaičių Kalvarijos kapinyno II ir Žemaičių Kalvarijos vienuolyno vietoje buvo ištirtos dvi perkasos (bendro 25,1 m^2 ploto), išskirti 3 palaidojimų horizontai (H_{abs} 117,40–118,10 m). Po tyrimų suinventorinti 36 radiniai, kurie saugomi Žemaičių dailės muziejuje. Aptiktų palaikų vizualią lyties ir amžiaus diagnostiką pagal visuotinai priimtas metodikas, patologijų įvertinimą atliko VU MF vyresnioji specialistė Justina Kozakaitė. Po antropologinių tyrimų palaikai buvo užkasti radimo vietoje.

2013 m. tyrimų metu aptikta 12 kapų. Pagal kapinyno P dalies tyrimų rezultatus ir kapuose 1, 3, 6, 12 aptiktas įkapes (kryželius ir medaliukus) nustatyta, jog mirusieji palaidoti XVII–XVIII a. Kapai orientuoti ŠR–PV (galva į PV) ir Š–P (galva į P) kryptimis (2, 3 pav.). Kadangi tose pačiose vietose laidota bent 3 kartus, anksčiau laidotų mirusiųjų kapai buvo apardomi vėlesnių palaidojimų. Iš mažiausiai apardytų kapų matyti, kad mirusiųjų galvos buvo pasukamos veidu į V (kapai 1, 3, 4, 7), rankos sude-

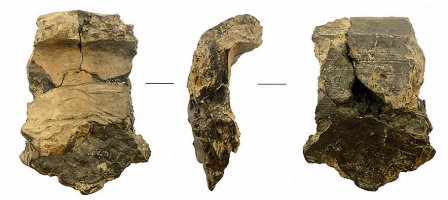
damos pilvo srityje (kapai 3, 4) ir ant krūtinės (kapai 5, 6, 8). Iš visų kapų išsiskyrė *kapas 1*, kuriame kairė ranka sulenkta 180° kampu ir padėta prie apatinio žandikaulio, bei *kapas 9*, kuriame rankos ištiestos prie šonų. Apibendrintų 2013 ir 2003 m. tyrimų duomenimis, mirusieji laidoti kojomis į spėjamą buvusio vienuolyno vietą, kuri galėjo būti dabartinės mokyklos vietoje arba į ŠV nuo jos.

Iš viso identifikuota 10 individų skeletų, tarp kurių buvo: 4 vyrai, 3 moterys, 1 paauglys, 2 vaikai. Mirusieji laidoti rusvame įžemio molyje. Tarp surinktų pavienių kaulų, remiantis dešiniojo šlaunikaulio diafizės išlikimu, buvo nustatytas 8 individų skaičius. Lytis ir galimas amžius nustatyti 7 individų: 18–20 m. amžiaus vyras; 40–50 m. amžiaus vyras ir moteris; nenustatyto amžiaus moteris; trys 0–5 m. amžiaus vaikai.

Be palaidojimų, buvo aptikta VII–XIII a. gyvenvietei būdingų radinių: lipdytų ir apžiestų puodų šukių (4 pav.), molio tinko gabalėlių. Tai patvirtina 2003 m. tyrimų metu keltą hipotezę, kad šioje vietoje, kairiajame Varduvos krante, būta I tūkst. – II tūkst. pradžios gyvenvietės. Greičiausiai čia buvęs gyvenvietės kultūrinis sluoksnis sumaišytas XVII–XVIII a. laidojant mirusiuosius. Datuoti šį sluoksnį XVII–XVIII a. leidžia perkasoje 1 rasti koklių kaklelių pakraštėliai, stiklinio butelio dugno dalis, perkasoje 2 rasta geležinė horizontalioji bato pasagėlė bei virš kapo 1 rastas žiesto glazūruoto puodo pakraštėlis.

Žemaičių Kalvarija monastery

During a field evaluation at the site of Žemaičių Kalvarija cemetery II and the Žemaičių Kalvarija monastery, two trenches (a total of 25.1 m^2) were excavated (Fig. 1). 12

4 pav. Apžiesto puodo šukė ir jos profilis. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 4. A sherd of a partly thrown pot and its profile.

graves dating to the 17th–18th centuries were discovered (Figs. 2, 3). It was determined that burials had been made in three horizons at the excavation site, the graves of the previously interred individuals being partially destroyed by later burials. The individuals were buried with their feet towards the putative site of the former monastery, i.e. possibly the site of a present–day school or to the NW of it. Finds characteristic of a 7th–13th-centuries settlement: sherds of hand built and partly thrown pots (Fig. 4) and small pieces of clay daub were also discovered. This confirms the hypothesis raised during the 2003 investigation that a 1st – early 2nd–millennium settlement could have existed at this site on the left bank of the river Varduva.

Birutė Lisauskaitė

Punios miestelio Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčios teritorija

Punios piliakalnio su gyvenviete teritorijoje (UK 22621) bei vizualinės apsaugos zonos pozonyje (Alytaus r.) 2013 m. rudenį buvo numatyta kloti ryšių bei elektros kabelius, įrengiant vaizdo kamerų tinklą. Tinklų įrengimas, anot objekto valdytojų, reikalingas Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčios (UK 21700) ir Šv. Jurgio koplytėlės (UK 1307) apsaugos reikmėms, dėl kurių užsakyti archeologiniai tyrimai.